

УДК 811.161.2'272:811.124'35

ПРО НАУКОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛАТИНИЦІ ЯК МІЖНАРОДНОГО КОДУ

Максим Вакуленко

Наукова бібліотека ім. В. І. Вернадського
вул. 40-річчя Жовтня, 3, м. Київ, 03036, Україна
maxvakul@yahoo.com

Розкрито проблему впровадження української латиниці як державної мови в міжнародній комунікації. Нині немає єдиного національного стандарту української латиниці і є розбіжності в написанні українських назв. Автор застосовує науковий підхід до української кирилично-латиничної транслітерації з опорою на світовий досвід, міжнародні нормативні акти, національні традиції та автентичні авторські розробки. У статті враховано підходи до транслітерації кириличної абетки в історії.

Ключові слова: українська латиниця, транслітерація, транслітераційна таблиця, програма «Українська латиниця», транслітераційна комісія.

Проблема подання українських реалій у міжнародному спілкуванні є нагальною та гострою, але через низку позамовних чинників її досі не розв'язано. Метою цієї статті є викладення наукового підходу до кирилично-латиничної транслітерації українських текстів. Актуальність теми зумовлена відсутністю єдиного національного стандарту української латиниці та розбіжностями написання українських назв у міжнародному спілкуванні.

Ми знаємо, що окремі слова однієї мови «вживляються» в іншу на основі транскрибування (відтворення звуків) і підкоряються її правилам та словотворенню: *Сімферополь* (з еллінської), *Orly* (з української). Це – запозичені слова. Але інші – і їх більшість – належать до класу іншомовних: вони лишаються належними до «своєї» мови і підлягають лише її законам, а змінюється тільки правописна система, у якій записується це слово. Передусім, це національні власні назви (не екзоніми) та ті загальні назви, які не набули окремого переважного вжитку в іншій мові або підпадають під юрисдикцію цієї держави. Для таких слів потрібна *транслітерація* – спосіб запису, який зберігає національні графічні особливості.

Нагадаємо, що транслітерація – це перезапис літер за допомогою іншого правописного укладу, який регулюється орфографічними нормами конкретної мови. Тому транслітерована форма рівнозначна вихідній: інформація, яку містить текст, при цьому не спотворюється. На такій особливості транслітерації наголошував і Ю. С. Маслов: «Наукова транслітерація повинна будуватися за принципом взаємно-однозначної відповідності між транслітераційними знаками та графемами оригіналу. Це забезпечить стовідсоткову можливість зворотного переведення транслітерованого запису» [1: 284]. Яскравим прикладом транслітераційної відповідності є представлення тексту за допомогою гаєвиці та вуковиці в сербохорватській мові.

А. Д'яков, Т. Кияк і З. Куделько стверджують, що транслітерацію можна розглядати як складову термінологічного планування, у результаті чого виходить

«однозначне та стандартизоване «інтернаціональне» написання лексичних одиниць мов з нелатинськими системами письма» [2: 142].

В усьому світі набула поширення латинська графіка. Саме тому Китай, Японія, Ізраїль, Греція, Болгарія та інші країни виробили для міжнародного спілкування паралельні латинізовані абетки (див.: [3–6; 7: 1; 8: 238]). Так, назви *Hiroshima, Kawasaki, Burma, Hong Kong, Taiwan, Java, Jamaica, Delhi, Afghanistan, Jerusalem, Iraq, Thessalia, Hania* тощо записані не англійською мовою, а відповідними національними латиницями. У містах Греції назви вулиць подаються у двох формах: елліницею та латиницею. Якщо спиратися на загальноприйняті засади міжмовних взаємовідносин, то й Україну на міжнародній арені повинна представляти державна мова. Для «експортного» запису українських текстів латинськими буквами в документах, угодах, паспортах, друкованих виданнях та картах, міжнародних телеграмах, електронній пошті та в інших телекомунікаційних мережах тощо необхідна українська латиниця (УЛ), яка є важливим доповненням до нашого правопису в контексті міжнародного спілкування.

Проблема впровадження УЛ має виразне соціолінгвістичне спрямування, оскільки «найголовнішими проблемами соціолінгвістичного опису є <...> мова і суспільство, мова і нація, мовна політика та мовне планування (будівництво)» [9: 631] (див. також: 10–12), які органічно пов'язані з нею. Але внаслідок того, що «українська наука не виробила власної теорії мовної політики» [13: 8], це завдання в умовах сучасних глобалізаційних процесів є для нашої держави непростим і неоднозначним. Утім, «формування національної самосвідомості є однією з наважливіших складових частин загальної соціалізації суспільства» [14: 160]. Ознакою зрілої національної самосвідомості є, зокрема, належне використання державної мови в усіх сферах її функціонування, у міжнародному спілкуванні, також де вияви мовної інтерференції з боку «світових» мов – насамперед англійської та російської – особливо відчутні. Застосування наукового підходу до української кирилично-латиничної транслітерації з опорою на світовий досвід, міжнародні нормативні акти, національні традиції та автентичні авторські розробки дає змогу уникнути недоречного загострення політичних аспектів цієї проблеми (згідно із загальнонауковим принципом Ле Шательє-Брауна, який полягає в тому, що система – механічна, біологічна, суспільна тощо – прагне зменшити вплив чинника, який на неї діє [15]) та розширити соціальну базу прихильників і свідомих користувачів УЛ, використання загальномовних правил, традицій і тенденцій, властивих мовно-суспільній системі, спротиву не викликає.

За світовими мовними правилами, оригінальне написання власних назв у середовищі іншої мови не змінюється: *San-Jose* (місто в США), *Cojijo* (провінція Канади), *Gijon, Guadalajara, Volkswagen, Johannesburg, Katja* (шоколад німецької фірми «Bossner»), *Ljubljana, Sarajevo, Katowice, Ajax, Juventus, Mroczek, Hercules Poirot* (герой оповідань Агати Крісті) тощо. Це так звана орфографічна мовна інтерференція, або орфографічна трансплантація [16: 25]. В італійській абетці букви *j* немає – але назва відомого футбольного клубу «Ювентус» зберегла автентичний латинський запис. На таку «недоторканість» власних назв звернув увагу ще О. О. Реформатський [17: 96].

Прийняті й резолюції ООН: IV/20 (1982) – «Про зменшення кількості екзонімів» – та V/13 (1987) – «Про переважність національних офіційних форм географічних назв». Отже, власні назви, що належать Україні, тобто підпадають під її

юрисдикцію, мають записуватися не за чужою латинографічною нормою, а українською латиницею – її державною мовою в міжнародному спілкуванні.

А як бути з *читанням*? Власна назва не обов'язково підлягає звичним для тієї чи іншої мови правилам – згадаймо поширену фразу «How do you spell your name?». Навряд чи прізвище *Waugh* викликає в носіїв англійської мови менше таких запитань, ніж *Jakobson* (або ж *Jakovenko*). У самій же англійській мові двознак *ch* [ч] може прочитуватись: [ш] (*attach, Chicago*), [x] (*Loch-Ness, Gallacher*), [к] (*Christy*). Тому мрії фонетично підлаштуватися під іншу мову (тобто забезпечити «легке» читання) є нездійсненними. Ще О. О. Реформатський застерігав, що прагнути до адекватного *читання* власних назв в інших мовах не варто [17: 96]. Як показано в [18: 70–71], в англійській транскрипції неминуче спотворюється написання та звучання слова, а прізвища штучно «помножуються». Сплутуються «ц» і «с», знищується знак пом'якшення [19: 21; 20: 10]. Внаслідок цього, наприклад, *Зайцев* спотворюється в «Зайтсева», *Буряк* – у «Б'юр'яка», *Левитський* «ототожнюється» з *Левицьким*, *Тоцька* – з *Тотською*, *Гальченко* – з *Галченком*, а *Черняцький* «помножується» аж ушістнадцятеро: *Черніатський/Черніатський/Черніацький/Черніацький, Черніацький/Черніацький/Черняцький/Черняцький, Черніатський/Черніатський/ Чернятський/Чернятський, Черніацький/ Черніацький/ Черняцький/Черняцький*.

Штучно «помножуються» прізвища і внаслідок транскрибування на декілька різних мов. Так, «занглійщений» Шевчук виглядає як *Shevchook*, «офранцужений» – як *Chevtchouc*, «онімечений» – як *Schewtschuk*. А японці, чехи, німці, французи, араби, елліни та інші освічені народи записують своє прізвище завжди однаково – незалежно від мови, в оточенні якої воно з'являється. Офіційна назва Чехії англійською мовою – *Czech Republic*. І ніхто не прагне прочитати це як «Кзеч» [21: 17]. Не зламали язики англومовці ні на іспанському Хіхоні (*Gijon*), ні на словенській Люблянці (*Ljubljana*), ні на боснійському Сараєві (*Sarajevo*).

Транскрипційне відтворення реалій якої-небудь мови графічними засобами іншої, якщо ці реалії не належать цій іншій мові, виправдане лише в одному випадку – на початковій стадії вивчення іноземної мови. Наприклад, при вивченні російської мови носіями англійської наводяться словоформи, вимова яких за правилами англійської мови наближено відтворює російську: *нетух* – *pyetookh*, *бабочка* – *babachka*, *велосипед* – *vyelaseepyed* і т. д. [22].

Транслітерація кириличної абетки української та інших східнослов'янських мов має орієнтуватися на споріднені слов'янські мови: адже тільки в цьому випадку можна уникнути проблем зі штучним спотворенням інформації. Автор галицького букваря та граматики Йосип Лозинський активно поширював ідею використання латинської абетки в українському письмі, виклавши 1834 р. свою позицію у статті «Про запровадження польської абетки в руську писемність» (див.: [23: 32; 24: 64]). Йосиф Левицький запроваджував латинську *j* в 1837 р. («Народ», № 13–15, 1894; див. також [23: 31]). У правилах орфографії знаного українського громадсько-політичного діяча М. Драгоманова замість кириличної літери *й* уживалась латинська *j*. Цими правилами послуговувався й сам І. Франко, записуючи йотовані як двознаки, де після приголосних першим знаком був «ь», а після голосних – «j». На двадцятигривневій банкноті з його портретом читаємо: «*Земле, моја всеплодъучаја мати! Сили, шчо в твојіј движелъ глубині, Краплю, шчо в боју сміліше стојати, Дај і міні!*».

У 1859 р. Йосиф Іречек намагався запровадити для української мови латинську правописну систему на основі чеської мови, але Іван Франко та інші українські

культурні діячі гостро її розкритикували (див.: [24: 219]). Відомий український культурний діяч ХХ ст. Антін Кобилянський також писав латиницею, близькою до графіки сербохорватської та чеської мов. Так, у роботі «Slovo na slovo do redaktora «Slova» (Чернівці, 1861) у словах *польський, сільський* тощо він уживає відповідність *ь – j* [23: 32]. У 1922 р. Наукове товариство ім. Шевченка у Львові радило при транскрибуванні українських імен користуватись чеським правописом [24: 331–332]. Слід зазначити, що це фактично та ж система, яку свого часу критикував Іван Франко. Схожий варіант української латиниці запропонував і Сергій Пилипенко у статті «Odvertuj lyst do vsix, xto sikavut'sja sijaju spravoju» («Червоний шлях», № 6–7, X, 1923, с. 267–268; див. також: [24: 348–351; 25: 28]).

На таких же засадах розробляли транслітерацію кирилиці й російські мовознавці Л. В. Щерба [26], О. О. Реформатський [17; 27], Р. О. Якобсон [28] та ін. Їхня праця стала науковою основою для міждержавного транслітераційного стандарту ГОСТ 16876-71 (Ст. СЭВ 1362-78). Утім, цей стандарт також має істотні недоліки. Так, відповідність *й – j* не відзначається природністю, а транскрипційне відтворення *ь – ‘* («кома вгорі») порушує саму умову транслітераційності. Крім того, наявне посередництво російської мови (в українській частині це стосується передачі літер *г – g, и – i, і – ih, ь – «кома вгорі»*).

Транскрипційне відтворення пом'якшення комою вгорі (*‘*), крім порушення транслітераційності, не дозволяє розрізнити велику і малу літери на позначення м'якого знака (*ь і Ь*), що призводить до порушення вимоги зворотливості: так, написи *ТЮМЕНЬ* (рос.), *ВОЛИНЬ* (укр.) переходять у *ТЮМЕНЬ* (рос.), *ВОЛИНЬ* (укр.). До речі, апостроф *є* не на кожній клавіатурі, і його часто замінюють лапками (*“*) – а це неминуче породжувало б додаткову плутанину. Отже, «кома вгорі» незручна навіть для росіян. Ще більш незручна вона для українців: адже апостроф (його немає в російській кирилиці) – це знак відділення від йотованої, а не пом'якшення. Як свідчить [24: 10-11], у цій ролі апостроф уживається з 1886 р., коли український лексикограф С. Желехівський запропонував свою правописну систему (а в староукраїнській писемності в цій функції застосовувався так званий паєрок, який уживав у своїй «Абетці» М. Гатцук – див.: [24: 11, 82, 84]). Ми звикли, що слово «бур'ян» пишеться з апострофом, а «буряк» – без нього, а не навпаки. Дуже цікавий тоді вигляд матимуть складені слова типу *Волиньавто* (тут між частинами слів потрібно вводити розділовий знак – ну, наприклад, лапки – для розрізнення йотованих і сполучень «ь» + голосні): *Volyn''avto!* Без потужних окулярів і не розбереш, скільки ж тут ком угорі треба писати...

Ще в статті «Азбучна війна в Галичині 1859 р.» [24: 219] Іван Франко критикував неприродне відтворення м'якшення апострофом. Така відповідність існує хіба що у словацькій і чеській мовах. В англійській мові апострофом позначається присвійний відмінок або випадіння літери, у грецькій – придихання. У міжнародному фонетичному алфавіті знаком (*‘*) позначається не пом'якшення, а глоткова зупинка фонації у звуках [p[‘]], [t[‘]], [k[‘]], [s[‘]] – що узгоджується з роллю апострофа в українській мові.

Окрім того, комп'ютер іноді сприймає слово з апострофом як два і в деяких іменах (зокрема, після *l, al, el*) автоматично замінює букву після апострофа на велику: *L'Viv, Al'Bert, El'Vira*. Відповідно змінюється ім'я і літера, до якого воно прив'язане (Альберт – Берт, Ельвіра – Віра тощо) – а це значно ускладнює пошук потрібного слова. На сайті погоди за адресою http://weather.yahoo.com/regional/UPXX_K.html

ми натрапили на цікаву назву: Khmel'Nyts'Kyi. Тому вживання апострофа слід обмежити лише властивими йому функціями.

УЛ повинна враховувати й умову сумісності зі стандартним кодуванням літер у комп'ютерах.

Абетка УЛ має бути єдиною правописною системою літер. По-перше, вживання сторонніх (нелітерних) значків на кшталт зірочки, тире (мінуса), плюса, двокрапки, лапок тощо в ролі яких-небудь букв у ній недопустиме. Вигадувати нову азбуку Морзе, мабуть, не варто. По-друге, одна й та сама буква не може мати кількох різних позначень залежно від її місця – скажімо, (*qh*), (*'h*), (**h*).

Наукові принципи для транслітераційного стандарту УЛ узагальнюють набутий досвід [1; 3–8; 16; 17; 25–31] і відповідають сучасним вимогам. Згідно з [19: 23; 20: 11], основа стандарту УЛ – транслітераційна таблиця, побудована на принципах: *системність* (латиниця – єдина система, елементи якої існують не розрізнено, а пов'язані за ознаками); *точність* (адекватне відтворення кожної букви кирилиці); *взаємна однозначність* (взаємнооднозначна відповідність між кожною буквою кирилиці та символом латиниці, що може охоплювати кілька літер); *зворотливість* (відновлення початкового тексту після повторного транслітерування); *безпосередність* (відсутність мови-посередника – англійської, французької, латинської тощо); *традиційність* (врахування фонетично-графічних традицій української мови та вживання окремих графем латинської абетки); *нормативність* (відповідність нормам чинного українського правопису); *кодовність* (уживання латинських символів з кодами ASCII 0-127 – без діакритичних знаків – що необхідно для комп'ютерного пересилання). Ці принципи затверджено Держстандартом України від 18 жовтня 1995 р.

Загальну УЛ – яка відповідає українській частині ГОСТ 16876-71 із поправками та доповненнями – наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Загальна українська латиниця

А а – А а	Б б – В в	В в – V v	Г г – Gh gh	Г г – G g
Д д – D d	Е е – E e	Є є – Je je	Ж ж – Zh zh	З з – Z z
И и – Y y	І і – I i	Ї ї – Ji ji	Й й – J j *	К к – K k
Л л – L l	М м – M m	Н н – N n	О о – O o	П п – P p
Р р – R r	С с – S s	Т т – T t	У у – U u	Ф ф – F f
Х х – Kh kh	Ц ц – C c	Ч ч – Ch ch	Ш ш – Sh sh	Щ щ – Shh shh
Ю ю – Ju ju	Я я – Ja ja	Ь ь – J j **		

Примітка. * – на початку слова, після голосних та апострофа; ** – після приголосних.

Ця таблиця вносить незначні (за кількістю!) поправки до ГОСТу 16876-71: *z* – *gh*, *r* – *g*, *u* – *y*, *i* – *i*, *й* – *j*, *ь* – *j* (після приголосних).

Апостроф ставиться перед *ja*, *ju*, *je*, *ji*, *jo* за відсутності пом'якшення і для відділення *j* від наступних голосних у буквосполучах *йа*, *йу*, *йе*, *йї*, *ья*, *ьу*, *ье*: *Ghryghor'jev*, *V'junny*, *pid'jom*, *Volynj'aghroprom*, *raj'uprava*.

Літера «г» має давню традицію її представлення в латинографічних мовах. Сам знак кирилиці «г» походить від еллінської літери «γ / Γ» (гама), і їм відповідають

дуже близькі звуки (див.: [18: 69; 19: 24]). Латинська літера *g* теж виникла з еллінської гами γ , внаслідок чого у світових мовах існує графічна відповідність $\gamma - g$. Це й зумовлює її етимологічний зв'язок з українською «г»: *Григорій - Gregory* (англ.), *графолог - grafolog* (чеська), *грам - gram* (чеська), *Грабович - Grabowicz* (пол.), *Югославія - Jugoslavija* (сербохорв.). Та й потвори типу *heohrafijsa* (???) в жодній мові не існує. Отже, латинізоване відображення літери *g* неодмінно має охоплювати знак *g*.

З іншого боку, європейська *h* етимологічно пов'язана зі слов'янською *x*: *xama - house* (англ.), *хліб - hleib* (давньонім.), *hleifs* (гот.), *хижина - hús* (давньонім.), *Хорватія - Hrvatska* (сербохорв.) тощо. За свідченням Агатангела Кримського [24: 398-399], послідовники галичанина Якуба Гаватовича, який ще 1619 р. послуговувався польською графікою для української мови, транслітерували літеру «х» як «h»: *xrin - hrin*.

Відповідно до [18-20; 28], знак *h* традиційно вживають як модифікатор, що унеможлиблює неоднозначності сполук *ch, kh, sh, shh, zh* (*specghrupa, p'jatj kgh, lisghosp, Vyshghorod, Zghar*). Адаже вживання знака *h* як окремої літери – наприклад, *z* – призводило б до сплутання *ч* і *цz*, *ж* і *зg*, *х* і *кz*, *ш* і *сz*, *щ* і *шz*. Це, як зазначено в [18: 69; 31: 60], враховує і традиції письма в латинографічних мовах світу, де буква *h* означає невелику зміну фонетичного значення попередньої літери, тобто «модифікує» відповідний елемент: *bh, ch, dh, gh, kh, lh, nh, ph, rh, sh, th, wh, zh*. Такий вибір відтворює також історію перетворення давньослов'янського проривного [g] в український щільний [г] – (див.: [32: 15; 33: 82]). Уживання знака «h» як модифікатора дає змогу узгодити сучасну українську латиницю і зі старослов'янським письмом, адже букви *іжиця, фіта, юс* тощо транслітеруються за допомогою того ж таки модифікатора. Це ж наша історія...

Цікаво, що розшифрування рунічного письма хозарів (остання чверть першого тисячоліття), яке походить від руського письма (див.: [34: 77-79]), свідчить про транслітераційну відповідність «h» – «x». Адаже постання нової абетки – це і є транслітерація старих графем на нові. Отже, українська кирилиця має давні транслітераційні традиції, які аж ніяк не пов'язували літеру «г» зі знаком «h». Таку відповідність було накинуто лише через декілька століть (див.: [24]) унаслідок доволі спрощених намагань пояснити відмінності між вимовою європейського [g] та українського/мажоросійського [г].

Коли кажуть, що літері «г» має відповідати «h», – бо хтось, мовляв, саме так пояснював іноземцям звучання [г], – то тут аж подвійна плутанина. По-перше (і найголовніше): при транслітерації йдеться не про звуки, а про букви – тому апеляції до вимови не стосуються суті справи. Але навіть і фонетично звук [г] стоїть значно далі від європейського [h], ніж [x] (див.: [35; 36: 182]). Тому літеру *h* часто й записують або прочитують як «x»: *Хорбач, Хрінішин* (додаткове обґрунтування транслітерації української «г» див. у [37-39]).

Відтворення (*й, ъ*) – *j* забезпечує транслітераційність, нормативність, однозначність і традиційність. У старослов'янській мові голосний дієзний звук переднього ряду [ь] утворював склад і читався як короткий [і] ([32: 17], див. також: [18: 69, 19: 24, 20: 12]) – а саме так зараз інколи називають звук [й]. Отже, літери *й* та *ь* мають спільне джерело. Внаслідок такої спільності, йотовані пом'якшують попередній приголосний (якщо немає апострофа). Цю «надлишковість» (це так звана доповнювальність, скаль-

кований з російської термін – додаткова дистрибуція) помітив іще понад 300 років тому відомий слов'янський мовознавець Ю. Крижанич, котрий пропонував навіть вилучити з кирилиці *й*: *краь, стов, пьте, гав* [29: 76]. Ось як А. Кримський відгукувався про правопис М. Драгоманова, де замість кириличної *й* уживалась латинська *j*, а пом'якшення йотованими передавалось за допомогою *ь*: «з наукового погляду це був і є найкращий з усіх наших правописів <...> Філологічно цей правопис був би найбільше підхожий для нас, бо він найточніший» ([24: 407–408]). Високо оцінював цей правопис і М. Скрипник: «Всі ці питання безумовно й цілковито відповідають властивостям української мови й дають можливість повніш і правильніш виявити українські слова на письмі» [24: 425]. Відповідність *ь – j* (після приголосних) забезпечує й фонологічність перетворення. М'який знак не є самостійною фонемою, а лише вказує на пом'якшеність попередньої приголосної фонемі – отже, фактично тут перетворюється вся палаталізована фонема загалом (на письмі вона зображується двознаком). Крім того, вживання *j* на місці *ь* забезпечує зручність і неперервність письма. Сербохорватську розв'язку *ь – j* вживав Р. О. Якобсон [28] (див. також: [30]). Застосовується вона і в болгарській латиниці [8: 238]. Отже, запис в УЛ відповідає мовній практиці: так, форми *Kyjiv, Ukrajina* є в чеській та сербохорватській мовах.

Передбачено і можливість подання *ь* окремо: *~ь~* або *jh*.

Як і було в ГОСТі 16876-71, буква *щ* зображується як *shh* – тобто *ш* з «хвостиком» у вигляді *h*. Це дозволяє також розрізнити прізвиська на зразок *Ляшченко* (від *Ляшко*) і *Лященко* (від *Ляц*), *Сушченко* (від *Сушко*) і *Сущенко* (від *Суций*) тощо.

Транслітерація сприяє і правильному прочитуванню слова – адже в цьому випадку не тільки графічна форма, а й вимова регулюються нормами мови-першоджерела. Так, у записі *Kyjiv* літера *j* є показником належності цього слова до слов'янських – отже, й читання має бути відповідним. З іншого боку, штучна форма *Kyiv* (К'ів/Київ/Киів/Київ) такого індикатора не має, а «засобами англійської мови» вона читається хіба що як «Кайв» чи «К'ів». Самі ж англійці її не сприймають, адже такого витвору не існує в жодній мові. У той же час основна форма – записаний згідно з УЛ автонім *Kyjiv* – не суперечить численним іншомовним екзонімам, зокрема англійському *Kiev*, а сфери їх уживання регулюються згаданими резолюціями ООН. Відповідно до цих резолюцій, автонім *Ukrájina* (*Україна*) – це основна форма подання назви нашої держави. Іншомовні екзоніми *Ukraine* (англ.), *Ucrania* (ісп.), *Ucraina* (італ.), *Ukraina* (пол.) тощо – це допоміжні форми, які можуть уживатися носіями відповідних мов у внутрішньому спілкуванні.

Практичний додаток до цього стандарту – комп'ютерна програма «Українська латиниця» (вона має доповнення у вигляді російської та білоруської частин), на яку 13 листопада 1995 р. видано Свідоцтво № 21 ДААСП України.

Додаткова Таблиця 2, де вжито діакритичні (надрядкові) знаки, можна використовувати, коли потрібно зберегти кількість позицій для букв: у скороченнях та шифрах. Наявність нестандартних літер дещо звужує сферу її застосування.

Таблиця 2

Українська латиниця з діакритичними знаками

А а – А а	Б б – В в	В в – V v	Г г – Ğ ğ	Г г – G g
Д д – D d	Е е – Е е	Є є – Ě ě	Ж ж – Ž ž	З з – Z z
И и – Y y	І і – І і	Ї ї – Ĩ ĩ	Й й – J j *	К к – K k
Л л – L l	М м – M m	Н н – N n	О о – O o	П п – P p

Р р – R r	С с – S s	Т т – T t	У у – U u	Ф ф – F f
Х х – X x	Ц ц – C c	Ч ч – Č č	Ш ш – Š š	Щ щ – Š š
Ю ю – Ů ů	Я я – Ā ā	Ь ь – J j **		

Примітка. * – на початку слова, після голосних та апострофа; ** – після приголосних.

Додаткова Таблиця 3, що є комбінацією Таблиць 1 і 2, може набути практичного використання як більш наближена до реальних латинографічних абеток.

Таблиця 3

Комбінована українська латиниця з діакритичними знаками

А а – A a	Б б – B b	В в – V v	Г г – Ğ ğ	Ґ ґ – G g
Д д – D d	Е е – E e	Є є – Je je	Ж ж – Ž ž	З з – Z z
И и – Y y	І і – I i	Ї ї – Ji ji	Й й – J j *	К к – K k
Л л – L l	М м – M m	Н н – N n	О о – O o	П п – P p
Р р – R r	С с – S s	Т т – T t	У у – U u	Ф ф – F f
Х х – X x	Ц ц – C c	Ч ч – Č č	Ш ш – Š š	Щ щ – Š š
Ю ю – Ju ju	Я я – Ja ja	Ь ь – J j **		

Примітка. * – на початку слова, після голосних та апострофа; ** – після приголосних.

Науковий рівень нашої розробки відзначили вітчизняні та зарубіжні фахівці, зокрема Комісія Верховної Ради України з питань культури і духовності (лист № 06–7/34–347 від 6 липня 1995 р. до Голови Держстандарту України Ю. Д. Северінова та лист № 06–7/16–493 від 23 жовтня 1995 р. до Віце-прем'єр-міністра України І. Ф. Кураса), на фахових конференціях («Створення національного інформаційного банку географічних назв» (Київ, 30 жовтня – 3 листопада 1995 р.), «Проблеми української науково-технічної термінології» (Львів, 17–20 грудня 1996 р.), «Питання сучасної ономастики» (Дніпропетровськ, 1–3 жовтня 1997 р.), спеціалісти Британського музею та Лондонського університету (1996), рецензенти міжнародного проєкту RSS OSI/HESP № 1034/1996 «Східнослов'янська латиниця», у Держстандарті Росії (лист № 510–34/268 від 12 травня 1997 р.). У монографії А. Г. Гудманяна «Чужомовна пропріальна лексика у фонографічній системі української мови» [40] та в підручнику М. П. Кочергана «Вступ до мовознавства» [41: 150] є покликання на наші транслітераційні дослідження. Андрій Д'яков, Тарас Кияк і Зоя Куделько [2: 192, 194] називають цю розробку найкращою на сьогодні системою української латиниці і вважають, що вона «цілком може бути запроваджена як універсальна система відтворення українських слів латинкою». У новому міждержавному транслітераційному стандарті 7.79–2000 «СИБИД. Правила транслітерації кирилового письма латинським алфавитом» російська та білоруська частини дуже близькі до запропонованих у статтях автора про східнослов'янську латиницю [37–39]. Комп'ютерну програму «Українська латиниця» встановлено в низці державних інституцій, зокрема в Національній бібліотеці України імені Вернадського та Міністерстві внутрішніх справ України. Транслітераційна комісія, створена за розпорядженням Б. Патона з провідних фахівців відповідних галузей Національної академії наук та Академії наук вищої школи України, 16 листопада 2000 р. схвалила нашу розробку і рекомендувала покласти її в основу майбутнього стандарту та транслітераційного

доповнення до українського правопису. Тож, впровадження УЛ – справа міжнародного престижу держави.

Отже, використання латиниці, розробленої в КНУ імені Тараса Шевченка, дозволяє поставити проблеми транслітерації українських текстів на наукову основу. Необхідно прийняти національний стандарт УЛ.

1. *Маслов Ю. С.* Введение в языкознание / Ю. С. Маслов. – [6-е изд., стереотип.]. – М. : Academia ; СПб. : Филол. фак. СПбГУ, 2007. – 304 с.
2. *Д'яков А. С.* Основи термінотворення : семантичний та соціолінгвістичний аспекти : [монографія] / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : Academia, 2004. – 220 с.
3. *Сердюченко Г. П.* Китайская письменность и ее реформа / Г. П. Сердюченко. – М. : Изд-во восточной лит., 1959. – 56 с.
4. *Прядохин М. Г.* Пособие по изучению нового китайского фонетического алфавита / М. Г. Прядохин. – М. : Восточная лит., 1960. – 21 с.
5. Краткий китайско-русский словарь : [около 19000 слов] / сост. Г. М. Григорьев ; под ред. проф. И. М. Ошанина. – М. : ГИС, 1962. – 632 с.
6. *Oesterreichischer Unterstufenatlas* / L. Birsak, E. Knabl, J. Breitschopf. – Wien : ed. Hoelzel, 1989. – 182 s.
7. *Dunn C. J.* Teach Yourself Japanese / C. J. Dunn, S. Yanada. – London : English Universities Press Ltd, 1965. – 312 p.
8. Граматика на съвременния български книжовен език / гл. ред. Д. Тилков. – София : Наука и изкуство, 1982. – Т. 1 : Фонетика. – 299 с.
9. *Брицин В. М.* Соціолінгвістика / В. М. Брицин // Українська мова : енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
10. *Масенко Л. Т.* Нариси з соціолінгвістики / Л. Т. Масенко. – К. : Києво-Могилян. акад., 2010. – 242 с.
11. *Загнітко А.* Соціолінгвістика: предметно-поняттєвий апарат / Анатолій Загнітко, Ірина Кудрейко // Вісн. Львів. ун-ту. – 2009. – Вип. 46, ч. 1. – С. 16–25. – (Сер. «Філологія»).
12. *Мацюк Г.* Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики : навч. посіб. / Г. Мацюк. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2009. – 212 с. – (Сер. «Мова і соціум» ; Вип. 2).
13. *Мацюк Г.* Нова роль соціолінгвістики в ієрархії дисциплін мовознавчого циклу / Г. Мацюк // Вісн. Львів. ун-ту. – 2006. – Вип. 38, ч. 2. – С. 3–12. – (Сер. «Філологія»).
14. *Каменева Н.* Значение социокультурной компетенции при подготовке переводчиков в условиях процесса евроинтеграции / Наталия Каменева // Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції : [матер. III Міжнар. наук.-практ. конф.] (Київ, 2–3 квітня 2010 р.) / за заг. ред. А. Г. Гудманяна, С. І. Сидоренка. – К. : Агрармедіагруп, 2010. – С. 157–161.
15. *Вакуленко М.* Про патріотів-формалістів, авторитет і принцип Ле Шательє-Брауна в мовній сфері / М. Вакуленко // Слово і час. – 2007. – № 3. – С. 82–84.
16. *Суперанская А. В.* Теоретические основы практической транскрипции / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1978. – 284 с.
17. *Реформатский А. А.* Транслитерация русских текстов латинскими буквами / А. А. Реформатский // Вопр. языкознания. – 1960. – № 5. – С. 96–103.

18. Вакуленко М. О. Як записувати українські власні назви латинкою / М. О. Вакуленко // Вісн. геодезії та картографії. – 1995. – № 1 (3). – С. 68–72.
19. Вакуленко М. Про «складні» проблеми українського правопису (українська латиниця, запозичені слова та ін.) / М. Вакуленко. – К. : Курс, 1997. – 32 с.
20. Вакуленко М. Українська латиниця як стандартизоване доповнення до українського правопису / М. Вакуленко // Бібл. вісник. – 1998. – № 2. – С. 10–12.
21. Вакуленко М. Штрихи до фасаду державної мови / М. Вакуленко // Вісн. Книжк. Палати. – 1998. – № 10. – С. 16–17.
22. Amery H. First 500 Words Russian / H. Amery, K. Kirilenko. – Naples (Florida, USA) : Chick-fil-A, Inc. by Frederic Thomas Inc., 2003. – 24 p.
23. Тимошенко П. Д. Хрестоматія матеріалів з української літературної мови / П. Д. Тимошенко. – К. : Рад. шк., 1961. – Ч. 2. – 348 с.
24. Історія українського правопису XVI–XX століття : хрестоматія / упоряд. В. В. Німчук, Н. В. Пусяєва ; [передне слово В. В. Німчука ; комент. та прим. Н. В. Пуряєвої]. – К. : Наук. думка, 2004. – 583 с.
25. Москаленко А. А. Історія українського правопису (радянський період) / А. А. Москаленко. – Одеса : Вид-во Одес. ун-ту, 1968. – 39 с.
26. Щерба Л. В. Транслітерація латинськими буквами русских фамилий и географических названий / Л. В. Щерба // Известия АН СССР. Отделение литературы и языка – 1940. – № 3. – С. 118–126.
27. Реформатский А. А. Введение в языковедение / А. А. Реформатский. – М. : Просвещение, 1967. – 542 с.
28. Якобсон Р. О. О латинизации международных телеграмм на русском языке / Р. О. Якобсон // Вопросы языкознания. – 1965. – № 1. – С. 111–113.
29. Лингвистические задачи / сост. В. М. Алпатов, А. Д. Вентцель, Б. Ю. Городецкий и др. – М. : Просвещение, 1983. – 223 с.
30. Zima M. Transliteration, transkripce a jine druhy prepisu / M. Zima // Explizite Beschreibung der Sprache und automatische Textbearbeitung. XII. Questions of Orthography and Transliteration. – Praha : Matematicko-fyzikalni fakulta Univerzity Karlovy, 1986. – С. 101–174.
31. Вакуленко М. Правопис – друга натура? / М. Вакуленко // Українська мова і література в школі. – 1993. – № 11. – С. 59–61.
32. Мейе А. Общеславянский язык / А. Мейе. – М. : Иностранная лит., 1951. – 491 с.
33. Історична грамати́ка української мови / О. П. Безпалько, М. К. Бойчук, М. А. Жовтобрюх, С. П. Самійленко, І. Й. Тараненко. – К. : Рад. шк., 1957. – 475 с.
34. Брайчевський М. Походження слов'янської писемності / Михайло Брайчевський. – [4-те вид.]. – К. : Києво-Могилян. акад., 2009. – 154 с.
35. Вакуленко М. О. Акустичні характеристики та інваріанти українських приголосних / М. О. Вакуленко // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Філологічні науки : зб. наук. пр. – Луганськ, 2010. – № 13 (200), ч. 2. – С. 64–81.
36. Ladefoged P. A Course in Phonetics / P. Ladefoged. – Orlando : Harcourt Brace ; University of California, 1975. – 196 p.
37. Вакуленко М. Наукові засади відтворення запозичених та іншомовних слів: інваріантна транскрипція і транслітерація / М. Вакуленко // Вісн. Книжк. Палати. – 1999. – № 10. – С. 6–9 ; № 11 – С. 15–18.
38. Vakulenko M. O. Transliteration Through a Slavonic Latin Alphabet: Saving Information and Expenses / O. M. Vakulenko // Вісн. Київ. лінгвіст. ун-ту. – 1999. – Т. 2, № 1. – С. 85–94. – (Сер. : Філологія).
39. Vakulenko M. Simple-correspondent transliteration through a Slavonic Latin alphabet / M. Vakulenko // J. of Language and Ling. Studies. – 2004. – Vol. 3, iss. 2. – P. 213–228.
40. Гудманян А. Г. Чужомовна пропріальна лексика у фонографічній системі української мови : у 3 кн. / Артур Грантович Гудманян. – Ужгород : Ліра, 1999. – Кн. 1–3.

41. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підруч. для вузів / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2002. – 368 с.

ON SCHOLARLY PRINCIPLES OF FORMING THE UKRAINIAN LATIN ALPHABET AS AN INTERNATIONAL CODE

Maksym Vakulenko

*Vernadsky National Scientific Library
vul. 40-richia Zhovtnia, 3, Kyiv, 03036, Ukraine
maxvakul@yahoo.com*

The article reviews the problem of introducing the Ukrainian Latin alphabet as a state language in international communication. Nowadays the state lacks a unified national standard of the Ukrainian Latin alphabet and suffers from discrepancies in the ways Ukrainian names can be written. The author applies scholarly approach to Ukrainian Cyrillic-Latin transliteration relying on world experience, international normative acts, national traditions and authentic author's methods. Approaches to transliterating Cyrillic alphabet in previous periods have been taken into account.

Key words: Ukrainian Latin alphabet, transliteration, transliteration table, program «Ukrainian Latin Alphabet», transliteration committee.

О НАУЧНЫХ ОСНОВАХ ФОРМИРОВАНИЯ УКРАИНСКОЙ ЛАТИНИЦЫ КАК МЕЖДУНАРОДНОГО КОДА

Максим Вакуленко

*Научная библиотека им. В. И. Вернадского
ул. 40-летия Октября, 3, г. Киев, 03036, Украина
maxvakul@yahoo.com*

Раскрыта проблема внедрения украинской латиницы как государственного языка в международной коммуникации. Сейчас отсутствует единый национальный стандарт украинской латиницы и есть несовпадения в написании украинских названий. Автор применяет научный подход к украинской кириллично-латиничной транслитерации с опорой на мировой опыт, международные нормативные акты, национальные традиции и аутентичные авторские разработки. В статье учтены подходы к транслитерации кириллического алфавита в истории.

Ключевые слова: украинская латиница, транслитерация, транслитерационная таблица, программа «Украинская латиница», транслитерационная комиссия.

Стаття надійшла до редколегії 03.09.2011

Прийнята до друку 10.09.2011